

Taktille tankekart

Innhold

Hva er taktile tankekart?	2
Hvorfor taktile tankekart?	3
Begrepslæring og forståelse	3
Mål for læringsutviklingen til eleven	3
Kartleggingsverktøy	3
Begrepseksempler	3
Armhevinger	3
Skog	3
Hvordan kan taktile tankekart utformes individuelt?	3
Valg av tema for tankekartet	6
Arbeidsgruppe	7
Det praktiske arbeidet med taktile tankekart	7
Prosedyre for arbeid med tankekart – første gang det blir introdusert	7
Når dere jobber sammen	7
Tips for å evaluere arbeidet med tankekart	8
Tankekartets betydning for samtalen	8
Erfaringer og praktiske tips	9
Bibliotek av ord og setninger	9
Arbeidsgruppe	10

Taktilt tankekart kan brukes av personer med synsnedsettelse eller blindhet og som har ervervet noen leseferdigheter, enten som har leseferdigheter gjennom taktile symboler eller ved at de allerede leser og skriver punktskrift. Taktilt tankekart har også vist seg å fungere godt i læring for barn og unge med blindhet i kombinasjon med autismspekterforstyrrelser (ASF). Disse elevene har særlig behov for tilrettelagt opplæring. Dette er en elevgruppe med individuelle forskjeller, og taktilt tankekart gir gode muligheter for individuell tilpasning.

Arbeid med taktilt tankekart er ikke en lese- eller skriveøvelse. Fokus i arbeidet er det tematiske innholdet og samtalen rundt tankekartene som lages. Arbeidet er nyttig for å lære og forstå begreper og sette dem i sammenheng, når læring skjer gjennom andre sanser enn synet. Arbeidet kan samtidig være et supplement i lesning, ved at ervervede ferdigheter i lesing kan tilpasses og utvikles videre til noe som oppleves som meningsfullt å lese for eleven selv.

Vi vil takke alle elever og lærere som deltok i et prosjekt hvor taktilt tankekart ble prøvd ut. Takk for at dere jobbet med temaet over tid og formidlet og diskuterte deres erfaringer med oss. En særlig takk rettes til Anne-Signe Høivoll Piros som sto for pilotutprøving av oppsett og fremgangsmåte. Verdifulle erfaringer og tips ble formidlet til oss gjennom dette arbeidet.

Hva er taktilt tankekart?

Tankekart er et pedagogisk verktøy for å samle, sortere og skriftliggjøre kunnskap og informasjon knyttet til et tema. Til vanlig er tankekart visuelle og gir en grafisk framstilling av et tema eller begrep og sammenhengene mellom disse.

En tradisjonell måte å lage tankekart på, er å skrive et ord midt på et ark, trekke linjer fra ordet og skrive nye ord som assosieres med det første ordet. Taktilt tankekart følger de samme prinsippene, men tankekartet utformes taktilt med ord i punktskrift og kan ha ulike

typer utforming. Taktile tankekart kan derfor brukes av elever med synsnedsettelse eller blindhet og vil kunne bidra til at eleven kan få en større forståelse, og være et redskap for å støtte og supplere kommunikasjon.

Hvordan tankekart utformes kan i stor grad bestemmes og utvikles i samarbeid med den enkelte elev. Utformingen henger sammen med elevens lesekompetanse, grad av forståelse og hvordan eleven får oversikt og lærer.

Hvorfor taktile tankekart?

Begrepslæring og forståelse

- Øke forståelse for ulike begreper og sammenhenger.
- Øke funksjonelle språkferdigheter og sosial forståelse av eget miljø.
- Gi meningsfulle leseropplevelser som er nært knyttet til elevens hverdag.

Mål for læringsutviklingen til eleven

Taktile tankekart kan være til hjelp når det settes mål for læringsutviklingen til den enkelte elev. Noen ganger er forventningene til eleven for lave fordi noen elever kan trenge litt lengre tid enn andre for å nå målene. Samtidig får mange et godt språk som kan føre til en overvurdering av ferdigheter og for høye krav. Å kunne tilrettelegge individuelle mål for læring ut fra hva den enkelte forstår ut fra alder, modning, erfaringer og kognitiv utvikling er viktig, og ikke alltid lett.

Kartleggingsverktøy

Et stort begrepsrepertoar er ikke ensbetydende med at eleven forstår innholdet i alle ordene. Det kan være vanskelig å vite hva en elev legger i et begrep, om det er generalisert, eller om eleven har sin egen personlige forståelse som ikke samsvarer med hvordan begrepet brukes i samfunnet. Mangel på, eller annerledes sensoriske erfaringer, kan også gjøre at eleven legger et annet innhold i et begrep enn det som er vanlig å gjøre.

Erfaringer fra tankekartarbeid er at samtaler om temaene avdekker «hull» i forståelse, misforståelser og manglende erfaringer hos elever innen gitte tema. Tankekartarbeidet har da kunnet fungere både som et kartleggingsverktøy for å oppdage slike feiloppfatninger, og å sette videre målsettinger i opplæringen.

Begrepseksempler

Armhevinger

En elev som skulle forklare ordet, viste det ved å strekke armene over hodet. Det er en bokstavelig forståelse av begrepet. Uten visuell informasjon visste ikke eleven hvordan armhevinger normalt utføres.

Skog

En elev var på tur i skogen og ble oppfordret til å kjenne på et tre. Eleven syntes treet var veldig flott og spurte: «Er det flere trær i denne skogen?» Som seende er det en selvfølge at en skog består av mange trær, men denne eleven hadde sannsynligvis ikke oppfattet at begrepet skog er avhengig av mer enn ett tre for å kalles skog. For eleven besto skogen mest trolig av inntrykk fra andre sanser i form av lyder, lukter og følelsen av stien under beina.

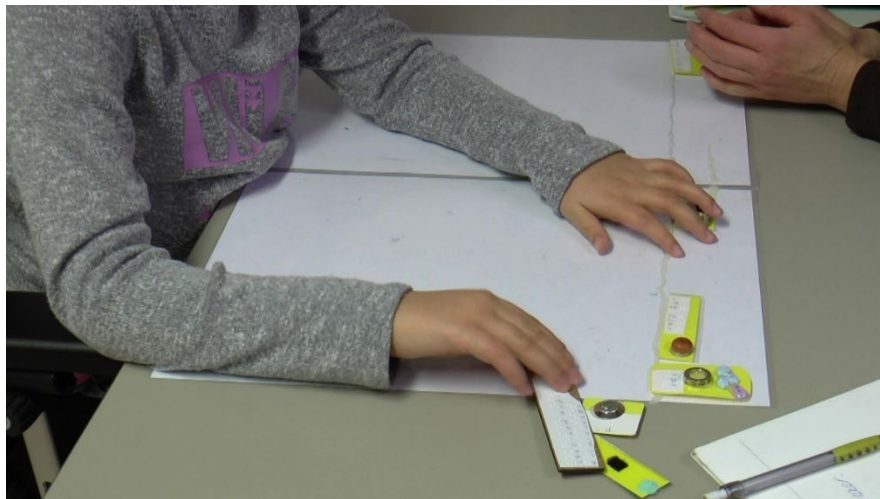
Hvordan kan taktile tankekart utformes individuelt?

Slik kan det se ut

Punktskrift på lapper på A3-ark.

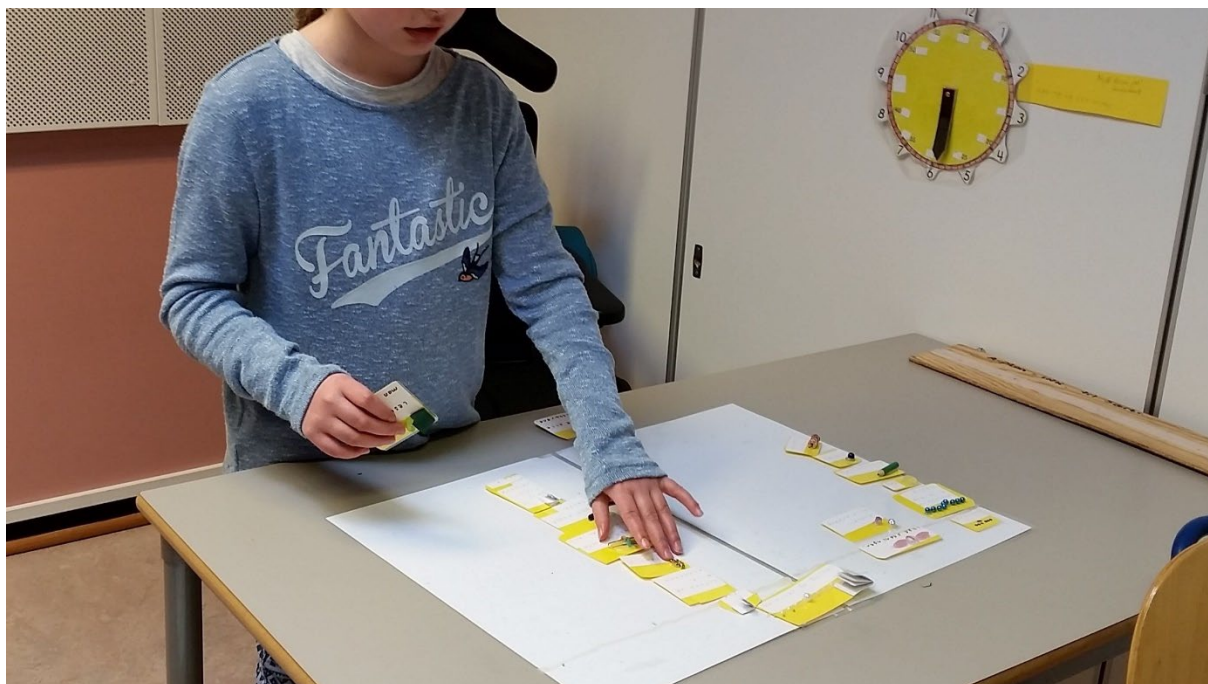
Taktile symboler og punktskrift.

Bruk av bokser til å kategorisere.

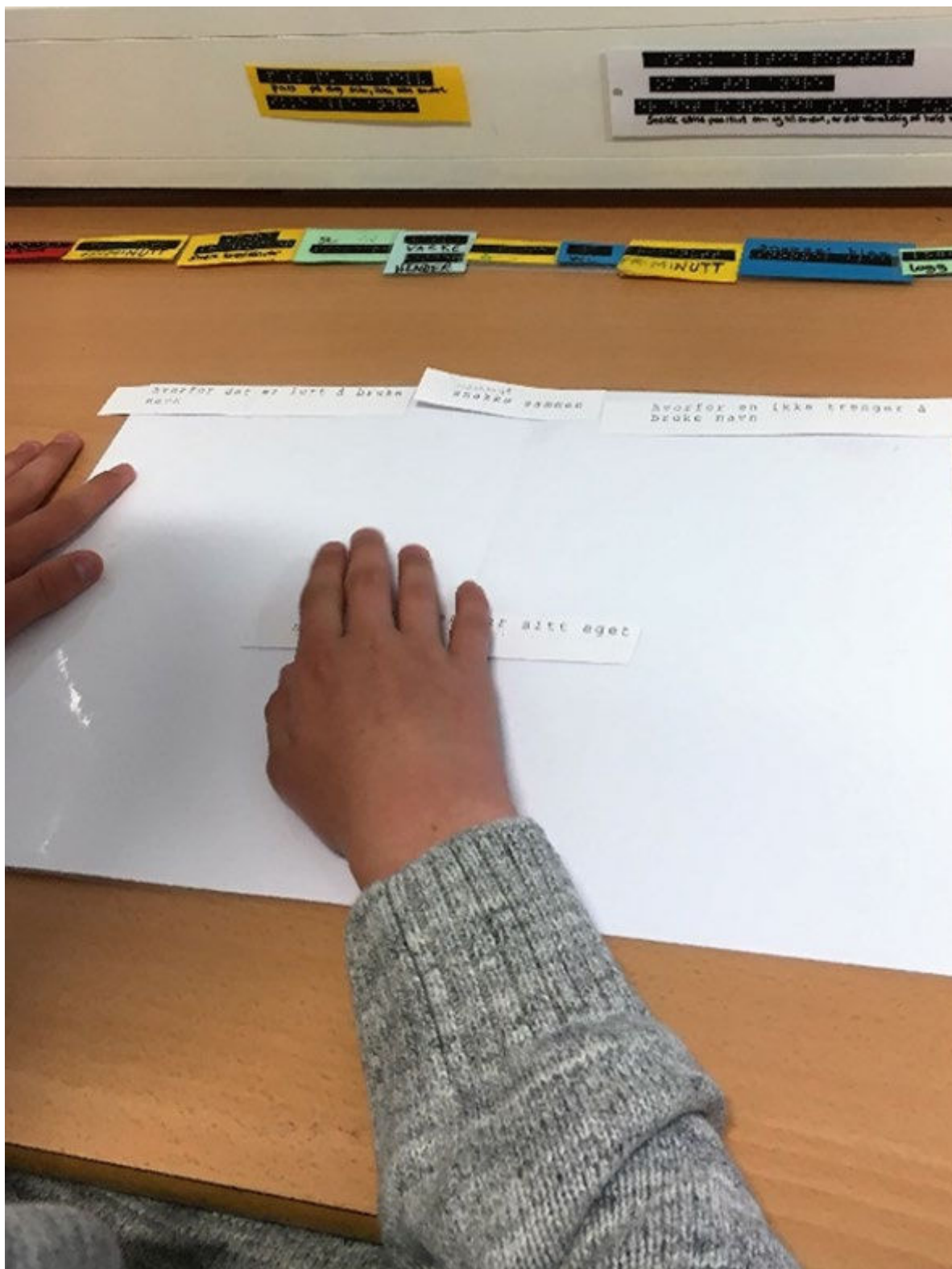
Lese og plassere ord og setninger under kategorien eleven mener de hører til.

Eksempel på ord og setninger sortert i bokser. Tema: Besøk på tivoli.

Tankekart i punktskrift (timeplan i punkt ligger over tankekartet).

Valg av tema for tankekartet

- Baserer seg på kartlegging av elevens interesser, behov og forståelse av omverdenen, og nærpersoners kunnskap om hva som er viktig for eleven.
- Det er en fordel å starte med et tema eleven finner interessant, slik at dette er noe han/hun ønsker å jobbe med. Etter å ha etablert en god arbeidsmåte, slik at eleven er

kjent med framgangsmåte og innhold, vil man også kunne velge tema nærpersionene ser er viktig å jobbe med. Noen velger å jobbe med ett tema over lengre tid, men det er også mulig å jobbe over kortere perioder med ett tema.

- Ved å ta eleven med i drøfting og valg av tema og underkategorier, blir eleven mest mulig delaktig gjennom hele prosessen.
- Når eleven først vet hva tankekart er, vil eleven selv kunne komme med forslag til egne tema han/hun ønsker å utforske gjennom bruk av tankekart.
- Eksempler på tema kan være: å være sammen med andre i friminuttet, fly, påske, karuseller, flytte i egen leilighet, hvem gjør hva på skolen, hvordan snakke med andre om ting, hva kan jeg gjøre sammen med hvem o.l.

Arbeidsgruppe

Veilederen er utarbeidet av Gro Aasen, Jorunn Ytrehorn Wiik og Irene Traverso.

Det praktiske arbeidet med taktile tankekart

Prosedyre for arbeid med tankekart – første gang det blir introdusert

- Temaet er klart.
- Nærpersonen kartlegger og gir en skriftlig beskrivelse av aktuell situasjon/tema som er valgt for tankekartet.
- Nærpersonen danner seg et bilde av hva eleven kan komme til å snakke om for å kunne stille spørsmål/snakke ut fra noe som eleven sannsynligvis kan være opptatt av.
- Det laminerte arket/eventuelt bokser, som danner utgangspunkt for det ferdige tankekartet, taktile symboler, tomme brikker, lim (limpistol/skolelim), ulikt materiell som kan tenkes komme i bruk, punktskriftmaskin og «tavletyggis» (heftmasse), skal være klart på bordet.
- Hovedtemaet står skrevet i punktskrift og visuell skrift på en lapp/et taktilt symbol som festes øverst i midten på tankekartet.
- Det kan være nyttig å ta videoopptak underveis med tanke på å dokumentere eller justere arbeidet. Da må kameraet gjøres klart til opptak på forhånd.

Når dere jobber sammen

- Eventuelt start videokameraet.
- Nærperson sier: «I dag skal vi jobbe med/ha noe som heter tankekart. Du kjenner/ser et tomt ark. Vi skal snakke om et ord og hva du tenker på når du hører det». Nærperson gir eventuelt et eksempel.
- Forklar eleven at dere kommer til å jobbe med samme tema en gang per uke, og at spørsmålene og det dere snakker om, kan være både like og forskjellige.
- Nærperson eller elev skriver ordene som blir sagt. Vurder ut ifra kjennskap til eleven om man skal snakke og assosiere først og skrive etterpå, eller om man gjør dette samtidig.
- Lag lapper med punktskrift/taktile symboler av ordene og fest de på tankekartet. Vurder, med bakgrunn i kjennskap til eleven, om det gjøres i fellesskap eller om eleven får en pause i mellomtiden.

- La eleven skrive, være med å bestemme utforming og hvilke ord som skal stå på kartet.
- Hvis eleven snakker i lange setninger, lag rom for stopp underveis hvor dere (elev/samtalepartner) skriver ned hovedordene.
- Elev/nærpersone leser ordene fra økten. Vurder om eleven skal lese hva som står, eller om nærpersone sier: Her står det...
- Se på ordene og tenk/snakk med eleven om hvilke kategorier/overskrifter de kan høre under. Skriv ned kategoriene på lapper med punktskrift/taktile symboler og fest.
- de på tankekartet. Mens dere snakker sammen, plasser ordene under rett kategori (elev eller nærpersone).
- Les tankekartet sammen til slutt.
- Vurder grad av hjelp slik at det ikke blir et ork for eleven å jobbe med tankekart..

Tips for å evaluere arbeidet med tankekart

I etterkant av hver økt med tankekart kan lærer/nærpersone/evt. elev fylle ut:

- Et skjema med f.eks. kolonner for dato, tema, elevens bidrag, andre opplysninger.
- Skriv ned hvordan man har gått fram: snakket, pause, skrevet (nærpersone eller elev).
- Skriv dato på tankekartet.
- Ta bilde av dagens ferdige tankekart.
- Skriv ut bildet.
- Bilde av ferdig tankekart med påsatte ord (i punktskrift eller som et taktilt symbol) kan tas i etterkant hver gang for å dokumentere arbeidet. Jevnlige videoopptak av arbeidsøktene kan med fordel gjøres for å evaluere underveis.

Tankekartets betydning for samtalen

- Gjør det lettere å holde et felles fokus når man snakker sammen.
- Det kan være lettere å holde fast på en turtaking, hvor eleven også må lytte til det samtalepartneren sier.
- Det tankekartet kan gi, tilsvarende et visuelt tankekart for de som ser, er en oversikt over det det snakkes om.
- Kan gjøre eleven mer delaktig ved at det taktile tankekartet bidrar til en fast ramme rundt samtalen.
- Ved å ta utgangspunkt i elevens egne ord og begreper, kan arbeidet med tankekart hjelpe eleven til å forstå hva det snakkes om.
- Hjelpe eleven til å sette ord på tanker og følelser.
- Et tankekart vil kunne inneholde også samtalepartnerens tanker, ideer og følelser. Nedfelt på et tankekart, kan det bli mer oversiktlig for eleven hva som er hans/hennes tanker og følelser og hva som er samtalepartnerens.
- I samtalen kan det taktile tankekartet gjøre det lettere å få oversikt over og forstå sammenhenger.
- Kan bidra til at man blir bedre kjent med hvordan eleven tenker og forstår verden rundt seg, ord og uttrykk.

- Kan avdekke om eleven har en manglende eller annerledes forståelse enn det som er vanlig og forventet.
- Kunne jobbe med en dypere forståelse der man ser eleven har behov for det, og det kan gjøre det lettere å fortsette og bygge videre der man ser man må jobbe med å utvide forståelsen.
- Gir mulighet til å ha samtaler over tid hvor man kan jobbe med forståelse, ord og uttrykk.
- Ved å knytte ord og begreper til taktile symboler eller punktskrift, vil de kunne gjøre det lettere å gjenkalle innholdet.
- Det kan gi eleven en oversikt over handlingsalternativer i situasjoner hvor eleven ikke selv klarer å se disse. Når handlingsalternativene er nedfelt på et tankekart, kan det bli lettere å gjenkalle og snakke om disse, og hente de fram i aktuelle situasjoner.
- Samtalen vi kunne føre til en bedre forståelse og aksept av en sosial historie hvis den munner ut i det.

Erfaringer og praktiske tips

Erfaringer viser at det bør jobbes jevnlig med tankekart i starten for at arbeidsformen skal bli godt kjent for elev og lærer. Sett gjerne av fast tid for arbeidet (f.eks. daglig/ukentlig/hver 14.dag).

Hver arbeidsøkt rundt tankekartet vil variere i lengde og må tilpasses hvor lenge eleven klarer å delta. Erfaringer vi har gjort er at arbeid med tankekart kan vare alt fra 20 minutter til halvannen time per økt.

Tidsbruk vil også variere ut fra hvor mye elev og lærer er kjent med prosedyren og hvor aktiv eleven er i arbeidet, spesielt med skriving og å lage kortene som skal festes på tankekartet. Tidsbruk kan også variere med dagsform og hvor i prosessen man er i arbeidet med et tema.

Det går også an å dele opp delementer i tankekartarbeidet underveis. Da kan en f.eks. ha samtale i en time, og lesing i neste time. Om eleven ikke skriver punktskriften selv, kan lærer ha skrevet hovedord eller setninger til neste time og ordene plasseres i samarbeid under kategoriene de er delt opp i.

Enkelte velger å snakke og skrive noen ord i en time, feste de på tankekartet og ta dette fram og lese det i neste time. Deretter fortsetter samtalen om tema, og nye ord og setninger kan komme til og tankekartet utvides på denne måten.

Bibliotek av ord og setninger

Enten en jobber med samme tema over tid, eller innfører nye tema ofte, kan det være nyttig å tenke gjennom hvordan ord/setninger som er skrevet på kort/lapper i punktskrift, kan oppbevares.

Noen velger å alltid starte med tomt kart (et laminert A3 ark f.eks.) og ut fra dagens samtale, feste aktuelle ord og setninger på tankekartet. Dette tar tid, så mange velger å la ord fra siste økt stå der, og at elev og lærer starter med å lese hva som står og fortsetter samtalen derfra.

Ord som tas vekk fra tankekartet kan for eksempel oppbevares i perm med laminerte A4 ark. Om tankekartet går over tid med samme tema, kan en ha en side for hver underkategori. Ordene fra underkategoriene festes med heftemasse (BlueTac) på arket for underkategoriene de hører til.

Arbeidsgruppe

Veilederen er utarbeidet av Gro Aasen, Jorunn Ytrehorn Wiik og Irene Traverso.